

RESÂİLÜN Fİ'T-TEVHÎD

El-İz ibnü Abdi's-Selâm (Ö. 660 H.)

Tahkik: İyâd Hâlid Et-Tubbâ'

Terc. Dr.Mehmet Tozluyurt

El-Mülhatü fî İ'tikâdi Ehli'l-Hakk,

El-Envâ'u fî İlmi't-Tevhîd

Risâletü's-Şeyh İzziddîn Abdi's-Selâm fî't-Tevhîd

Vasıyyetü's-Şeyh İzzüddîn İbn Abdi's-Selâm ilâ Rabbihi'l-Meliki'l-Allâm

Basım Yeri: Dâru'lFikri'l-Muâsır Beyrut - Dâru'l-Fikr Dımeşk 1. Baskı h.
1415-m. 1995

Bismillâhirrahmânirrahîm

Muhakkikin Mukaddimesi

Hamd Âlemlerin Rabbi, Rahman ve Rahim, hesap ve ceza gününün sahibi Allah'a mahsustur. Salât ve selam Hz. Muhammed'e onun ailesine ve bütün ashabına olsun.

İz b. Abdisselâm tevhid ile alakalı pek çok risale tasnif etmiştir. Biz bir seri halinde bu risaleleri toplamak ve bir araya getirmek istedik. İz b. Abdisselâm'ın kendisini ve fikrini tanıttığı eserleri ortaya çıkarmaya çalıştık ta ki yılların gizlediği bilgi gün yüzüne çıksın. Kendisi tanındığı gibi telifatı da tanınsın.

Bu risaleler şunlardır:

1- El-Mülhatü fî İ'tikâdi Ehli'l-Hakk: İbn Sübkî "Tabakâtü's-Şâfıyyeti'l-Kübrâ" adlı eserin 8. cildinin 239. sayfasında bu isimle isimlendirmiştir. Davudi de bu risaleyi "Tabakatü'l-Müfessirin" adlı eserinin 1.cildinin 314. sayfasında "el-Mülhatü fî Tashîhi'l-Akîde" ismiyle zikretti. Hacı Halife "Keşfü'z-Zunûn" adlı eserinin 1817. sayfasında "Milhatü'l-İtikad" ismiyle, aynı kitabın 1158. sayfasında ise "Akidetü's-Şeyh İzzeddin" ismiyle isimlendirdi. Bağdadi ise "Hidayetü'l-Arifin" adlı eserinin 1. cildinin 580. sayfasında "el-Akaid" diye isimlendirdi.

Kitabın el yazmalı nüshaları 881 rakamıyla Leipzig'te ve 2080 rakamıyla Berlin'de mevcuttur. Diğer bir nüshaya da 2304 rakamıyla "Şeceretü'l-Mearif" eklenmiştir. ("Mecmûâtün Mahtutatün fî İstanbul") yazılı eserler mecmuasının 94 sayfasında zikredildiği gibi bir nüshası da İstanbul'da, bir nüshası da 4134 rakamıyla Zahiriyye kütüphanesinde bulunmaktadır. İbn Sübkî, "Tabakâtü's-Şâfıyyeti'l-

Kübrâ" adlı eserinin 8. cildinin 219-229. sayfalarında bu risalelerin tamamını zikretmiştir. Bunlardan bir kısmı İz b. Abdisselâm'ın oğlu Abdül Latif'in "İzahü'l-Kelam fima Cera lil-İzzi b. Abdi's-Selam fi Meseleti'l-Kelam" adlı eserinde basıldı.

Ben bu çalışmamda Zahirîyye nüshasını esas aldım. Onu asıl olarak kabul ettim. Onu rumuz olarak "ع" ayn harfi ile işaretledim. Eser, 74-89 sayfaları arasında 16 sayfadan ibarettir. Bu 12. hicri yüzyılın yazmalarındandır. Berlin nüshasını (ب) be harfi ile işaretledim. Onun ilk sayfasının fotokopisi elimde mevcuttur. Daha önce de zikretmiş olduğum gibi bu risalelerin hepsini kitabında zikreden İbn Sübkî'nin "et-Tabakatü'l-Kübra"sını س harfi ile işaretledim. Zahirîyye nüshasında olmayan ziyadeleri parantez içerisinde belirttim. ص harfi ile de musannif Abdülatif ibn'ül-İz b. Abdi's-Selam'ın daha önce geçen "İzahü'l-Kelam" isimli kitabını işaretledim.

Bu risalenin tasnifinin sebebi, değerli melik Musa b. Adil b. Eyyüb'ün, Şeyh İzzeddin'le ilgili olarak, onun Allah, ilim ve din için ortaya koyduğu çaba kendisine ulaştığında, bundan hoşnut olarak ondan övgüyle söz etmesi ve onunla bir araya gelmeyi arzu etmesidir. Şeyh İzzeddin ise bu şekilde bir araya gelmeyi kabul etmiyordu. İlahi Kelamın harf ve ses ile olduğunu savunan, Sultan'ın da küçüklüğünde sohbetlerinde bulunduğu bidatçilerden bir grup, Şeyh İzzeddin'den nefret ediyorlar ve ona iftirada bulunuyorlardı. Kendilerinin de selef akaidine yani Ahmed b. Hanbel ve onun ileri gelen arkadaşlarının itikadına bağlı oldukları algısını Sultan'a kabul ettirmişlerdi. Bu düşünce sultan'ın etine ve kemiğine işlemişti. Bu düşünceye muhalif olanın kâfir, kanının da helal olduğuna inanır oldu. Sultan Şeyh İzzeddin'e meyledince bu grup, yani bidatçiler, İz b. Abdisselâm'ın Eş'ari akaidinde olduğunu, onun İlahi Kelamın harf ve sestem oluştuğuna inanan kimseyi hatalı gördüğünü sultana söylediler. İz b. Abdisselâm'ın "Ekmek insanı doyurmaz, su akıcı değildir ve ateş yakmaz" gibi sözleriyle Eş'ari gibi inandığını ve onun bidatçi olduğunu söyleyerek Sultan'ı kandırdılar. Sultan bunu önemli gördü ve bidatçi grubun taasubla davrandığını anladı. Kelam meselesinde bazı fetvalar yazarak ve yazdıkları bu fetvaları İz b. Abdisselâm'a ulaştırarak, onun da bu fetvalar aleyhinde bir takım şeyler yazmasını ve böylece Sultan nezdinde itibarının düşmesini istediler. Bu çabaların tamamı Şeyh İz b. Abdisselâm'a ulaştı. Fetvalar Şeyh'e gelince "bu fetvalar beni imtihan etmek için yazılmış, Allah'a yemin olsun ki ben bu fetvalarla ilgili sadece doğru olanı yazdım" diyerek ardından da bu "Mülha"yı yazdı.

2- El-Envâ'u fi İlmî't-Tevhîd: Kalpler ile alakalı Allah'a ait hukuku açıklamak için yazılmış bir risaledir. Bu risalede Allah'a ait haklardan 16 tanesini zikretti. Müellif bu konuyu aynen "Kavaidü'l-Ahkam" adlı eserinin 1.cildinin 198. Sayfasında da yazmıştır. Allah'a ait hukukun 16 tanesinin metnine basit bir takım eklemeler yaparak 25 taneye çıkarmıştır. Benim temel olarak aldığım yazılı asılda bir eksik olmadığını tekid eden şeylerden birisi şudur ki bu asıl metin 1/88-ب/189 varaklarda 5258 rakamıyla Dımeşk'teki Zahirîyye kütüphanesinde korunmaktadır.

Kitapta zikredilen bu maddeleri hicri 774 tarihinde vefat eden İbn Menfulutî diye bilinen Veliyyiddin İbrahim b. Yusuf Osmanî ed-Dîbâcî eş-Şâfi' şerh etmiştir. Onun şerhi sadece 16 tane maddeye münhasırdır. Bu da demektir ki İmam İz b. Abdisselâm bu 16 maddeyi ayrı bir kitap olarak telif etmiştir. Sonra da bu 16 maddeyi "Kavaidü'l-Ahkam"a eklemiş ve onun üzerine bazı eklemeler yapmıştır. Menfulutî bu şerhini "İfhâmü'l-Efhâm fî Meânî Akîdeti Şeyhü'l-İslâm" diye isimlendirmiştir. Bundan bir yazılı nüsha 2426 rakamıyla Berlin'de mevcuttur.

Bu risale de Zahirîyye nüshası gibi "Risâletün fî'l-Akaid" olarak isimlendirilmiştir. 1/176 ve 1/187 nolu varaklarda ise "Akîdetü's-Şeyh İzzüddin b. Abdisselâm el-Makdîsî" şeklinde isimlendirilmiştir. Buradaki (Makdîsî) nispeti hatalıdır. Çünkü yazıcılar İz b. Abdisselâm b. Ahmed b. Ğânimi'l-Makdîsî ile Şeyh İzzeddin b. Abdisselâm'ı karıştırmışlardır. Çünkü müstensihler ve ilim talebeleri bu iki alimi aynı kişi zannederek sanki bir kişiymiş gibi zikretmişlerdir.

Farklı bir yazı ile 1/188'deki ilk varakanın en üstünde "Vasiyyetü's-Şeyh İzzeddin" diye yazmaktadır. Bu da yanlıştır. Çünkü İz b. Abdisselâm'ın bilinen tek bir vasiyeti vardır. Ona daha sonra değineceğiz.

1/189'daki risalenin sonunda "Akide Allah'a hamd ile ve O'nun yardımıyla tamamlanmıştır" ifadesi vardır. Berlin nüshasındaki Melfûtî şerhinde başlık "Kitabun fihî Muhtasarü Şerhi'l-Envâi fî İlmi't-Tevhîdi li İzziddin b. Abdisselâm" şeklinde gelmektedir. Melfûtî'nin şerhinin sonunda da "Envâ-maddeler, konular" şerhiyle tamam olmuştur" ifadesi vardır.

3. Risâletü's-Şeyh İzzeddîn Abdi's-Selâm fi't-Tevhîd: Belki de bu risale "er-Red ale'l-Mübtediati ve'l-Haşaviyyeti"dir. Bu risalenin yazılı bir aslını bulamadık. Ancak bu risaleyi Dimeşk Vataniyye kütüphanesinde 147-148 varakalarda 15373 rakamıyla bir mecmua içinde buldum. Yazar risalenin ismine "er-Red ale'l-Mübtediati ve'l-Haşaviyyeti" diye işaret etmemiştir. Ancak fırkaların usul konularına reddiye içerdiği için ben onun aynısı olduğunu zannediyorum. Yine de bu durum bu isimle ilgili kesin bir kanaatte bulunmam konusunda bana cesaret vermemektedir. Çünkü risalenin üslubu İz b. Abdisselâm'ın yazım üslubuna ve onun inşa üslubuna yakın değildir. Yazımda bu üsluba özen gösteren İz b. Abdisselâm b. Ahmed b. Ğânimi'l-Makdîsî'nin üslubuna uygun olduğu hükmünü uzak görmüyorum. Allah en iyisini bilendir.

4. Vasiyyetü's-Şeyh İzzeddîn İbn Abdi's-Selâm ilâ Rabbihi'l-Meliki'l-Allâm: Bu risale Dimeşk zahiriyye kütüphanesinde 90-91 sayfalarda 5912 rakamıyla mevcuttur. Yukarıda zikredilen yazılı nüshalardan da ortaya çıkmaktadır ki, bu nüshaların yazımı hicri 12. asırdan sonra tamamlanmıştır.

Bu risalenin tahkikinde de bu silsilenin tahkikinin mukaddimesinde metodunu açıkladığım "Şeceretü'l-Maarif ve'l-Ahvâl ve Sâlihi'l-Akvâl ve'l-A'mâl" adlı ilk kitapta uygulamış olduğum aynı metodu takip ettim.

Bu gayretimden dolayı Allah'ın (c.c) bana hayır ihsan etmesini ve onu kendi rızasına uygun kılmasını istiyorum. O her şeyi işiten, kullarına yakın olan ve duaları kabul edendir.

El-Mülhatü fi İ'tikâdi Ehli'l-Hakk Li-İzz b. Abdi's-Selam

Âlimlerin sultanı diye lakaplanmış Şeyh İmam İzzeddin Ebu Muhammed Abdü'l-Azîz İbni Abdi's-Selam (Allah kendisine rahmet etsin) şöyle dedi: Hamd izzet ve celal, kudret ve kemal, nimet ve fazilet sahibi Allah'a aittir. O Ferd ve sameddir. doğurmamıştır, doğurulmamıştır. Allah şekillendirilmiş bir cisim değildir. Kısıtlanmış ve belirlenmiş cevher değildir. Hiç bir şeye benzemez. Hiçbir şey de O'na benzemez. Yönler O'nu kuşatamaz. Yerler ve gökler O'nu içine alamaz. Mekânı yaratmadan, zamanı düzenlemeden önce var idi. Şu an bulunmuş olduğu hal üzeredir. Mahlûkatı ve onların amellerini yaratmıştır. Rızıklarını ve ecellerini belirlemiştir. O'ndan gelen her nimet O'nun bir lütfüdür. O'ndan gelen her ceza adalettir. "O, yaptığından dolayı sorgulanamaz fakat onlar sorgulanırlar".¹ Allah, Yüce Arş'a, söylemiş olduğu şekilde, istediği manada, dokunma ve yerleşmeden münezzeh bir şekilde, yerleşme, değişme ve nakilden münezzeh olarak istiva etmiştir. Yüce Allah, aşırılık ve sapkınlık ehlinin söylediğinden münezzehdir. Arş O'nu taşımaz. Bilakis Allah'ın kudretinin lütfüyle arş ve arşı taşıyanlar onun tarafından taşınmaktadır. O'nun kudreti ve kuvveti içinde mağlupturlar. İlmi ile her şeyi kuşatmıştır. Her şeyi adet olarak saymıştır. Sinelerden geçen ve zihinlerde kurgulanan düşüncelerden haberdardır. Diridir, irade sahibidir, işitendir, görendir, bilendir, kudret sahibidir, harfi ve sesi olmayan ezeli kadim bir kelam ile konuşandır. Haşeviyye ve nifak ehlinin dediği gibi Allah'ın kelamının şekil olarak gözlerin ve bakışların kendisini idrak ettiği levhalarda ve sayfalarda mürekkebe dönüşerek yazılması tasavvur edilemez. Yazım kulların fiillerindedir. Kulların fiillerinin kadim olması düşünülemez. Allah'ın isimlerine, zatına delalet ettiği için saygı göstermek gerektiği gibi yazılan şeylere de Allah'ın zatına delalet ettiği için saygı göstermek gerekir. O sayfalara, Allah'a ve azametine delalet ettiği, O'na nispet olduğu ve O'nun hürmeti gözetildiği için inanılması hak olmuştur. Bu sebeple Kabe'ye, Nebilere, âbidlere ve âlimlere saygı göstermek gerekir. Bu konuda şair şöyle söylemiştir:

"Diyara, Leyla'nın diyarına uğruyorum

¹ Enbiya, 21/23

Bu duvarı ve şu duvarı öpüyorum
 Bu yerin sevgisi benim kalbime işlemiş değil
 Fakat bu yerde oturanın sevgisi kalbime işlemiştir".

Bu sebepten Hacerü'l-Esved'i öperiz. Abdestsiz olanın mushafa, mushafın satırlarına, yazılı olmayan kenarlarına, cildine, mushafın içinde bulunmuş olduğu kılıfa dokunması haram olur. Allah'ın kadim kelamını kulların lafızlarından bir şeydir veya mürekkebin şekillerinden bir resimdir diye iddia edene yazıklar olsun.

Eş'âri'nin (Allah rahmet etsin) itikadı, Allah'ın kitabında ve resulünün sünnetinde kendisini isimlendirdiği 99 ismin delalet etmiş olduğu manayı kapsar. Allah'ın isimleri ise 4 kelimenin içinde toplanmıştır. Onlar da الباقيات الصالحات' kapsamındadır.

Birinci Kelime: " سبحان الله " sözüdür. Arap kelamında onun anlamı tenzih ve selbdır.² Allah'ın zat ve sıfatlarından ayıp ve noksanlığın tenzihini kapsar. Allah'ın isimlerinden "Kuddüs" ismi selbi olanlar gibi sübhanallah kelimesinin altında toplanmıştır. Allah her kusurdan uzaktır. Her türlü afetten güvende olandır.

İkinci Kelime: " الحمد لله " sözüdür. Allah'ın zat ve sıfatlarının kemal kısımlarının ispatını kapsamaktadır. Alîm, kadîr, semî' ve basîr gibi Allah'ta olması gereken ispatı vacib olan şeyleri içeren isimler bu ikinci kelimenin kapsamına girer. Sübhanallah ifadesiyle aklettiğimiz her kusuru her eksikliği nefyettik. Elhamdülillah sözüyle bildiğimiz her kemali idrak ettiğimiz her yüceliği Allah için ispat ettik. Bizim nefyettiğimiz ve ispat ettiğimiz şeyin ötesinde büyük bir durum vardır ki, bize göre gaybtır ve biz onu bilemeyiz. Biz onu genel itibarıyla أكبر الله sözümüzle ortaya koyarız. Bu da **üçüncü kelimedir**. Şu anlamda ki Allah, bizim nefyettiklerimizden ve ispat ettiklerimizden daha yücedir. Bu ise Peygamber Efendimizin şu sözünün anlamıdır: "Sana olan övgüyü saya saya bitiremem. Sen kendini nasıl övüyorsan öylesin."³ Bizim bildiklerimizin ve idrak ettiklerimizin ötesinde A'lâ ve Müteâl gibi methi içeren isimleri أكبر الله ifadesinin kapsamındadır. Varlık içerisinde vasıfları Allah'a benzer böyle birisi olduğunda, varlık içerisinde O'na olan denkliği ve benzerliği nefyederiz. Bunu da لا اله الا الله sözümüzle gerçekleştirdik. O da **dördüncü kelimedir**. Uluhiyyet, kulluk yapılmayı hak edene aittir. Sadece zikrettiğimiz özelliklerin hepsi kendisinde bulunan kimse kulluk yapılmayı hak eder. Yukarıda zikredilenlerin hepsini genel anlamda içeren Vâhid, Ehad, Zi'l-Celâl-i ve'l-İkram gibi isimler لا اله الا الله ifadesinin kapsamındadır. Allah, kimsenin kendisiyle sıfatlanmadığı ve kimsenin sayamadığı celâl sıfatları ve kemâl sıfatları kendisine vacip olduğundan dolayı ubudiyyeti hak etmiştir. Bu konuda şair şöyle söylemiştir:

² Allah'a izafeti mümkün olmayan isimlerin olumsuzlanmasıdır.

³ Müslim, Salat, 486.

"Güzelliğinin hayranlığı son bulmaz
Aynı deniz gibi, yorulmadan ondan bahset".

Şanı büyük olan ve sultanlığı aziz olan noksan sıfatlardan münezzehtir. "Göklerde ve yerde bulunanlar her şeyi O'ndan isterler".⁴ Çünkü gökler ve yer arasında bulunanlar Allah'a muhtaçtırlar. "O, her an yeni bir işle meşguldür."⁵ Bu durum Allah'ın kudretinin bu işleri yapmaya yetmesi sebebiyledir. Yaratma, emir, hükmetme, kahretme Allah'a aittir. Yaratılmış olanlar, O'nun kudreti ve kuvveti içinde mağlupturlar. "Gökler de O'nun kudretiyle dürülmüştür"⁶, "O, dilediğine azap eder, dilediğine de merhamet eder. Ancak O'na döndürüleceksiniz."⁷ Zat ve sıfatları ezeli olan, ölüleri diriltten, kırıntı haline gelmiş kemikleri toplayan, olanı ve olacak olanı bilen Allah, noksan sıfatlardan münezzehtir.

الباقیات الصالحات genel anlamda bir kelimenin içerisine girdirilecek olsa o kelime "Elhamdülillah"tır. Ali b. Ebi Talib (r.a)'nın: "Elhamdülillah sözüyle bir deveyi yüklemek isteseydim bunu yapardım."⁸ Sözüdeki gibi, الباقیات الصالحات ifadesi Elhamdülillah sözünün içine girerdi. Hamd senadır. Sena ise bazen bir kemalin ispatıyla bazen bir noksanlığın olumsuzlanmasıyla, bazen idrak noktasında acziyetin itirafıyla bazen de kemalde tek kılmanın ispatıyla olur. Kemalde birini tek kılmak kemal ve övme derecelerinin en yücesidir. Elhamdülillah kelimesi الصالحات الباقیات içinde zikretmiş olduklarımızı kapsamaktadır. Çünkü Elhamdülillah kelimesindeki "el" takısı bildiğimiz ve bilmediğimiz bütün medh ve hamd çeşitlerini kapsamak içindir. Zikrettiğimiz şeylerden herhangi biriyle metholunmak mümkün değildir. Şu saydığımız şeylerin tümü ile sıfatlanmayan kimse ilahlığı hak edemez. Bu itikattan, ne mukarreb bir melek, ne peygamberler ne de bir din sahibi olan her hangi bir kimse çıkamaz. Ancak Allah'ın terk edip kendi haline bıraktığı, hevasına uyan ve mevlasına isyan eden bu itikattan çıkar. Bunlar öyle insanlardır ki, zillet örtüsü onlara bürümüştür. Onlar rahmet kapısından kovulmuşlardır. Hümete layık olan Allah'tan uzak olmuşlardır. Dünyada Allah'ı yüceltmekten ve O'nu bilmekten engellenen kimseye, ahirette Allah'ın ikramından ve O'nu görmekten mahrum olmak hak olmuştur. Bu konuda şair şöyle söylemiştir:

"Sana, yokluğunu hissettirmeyen kimseden razı ol
Yokluğu sebebiyle onu cezalandırman günahtr."

⁴ Rahman, 55/29.

⁵ Rahman, 55/29.

⁶ Zümer, 39/67.

⁷ Ankabut, 29/21.

⁸ Elhamdülillah sözünün manası ile bir deve yükü yüklenebileceği ifade edilmektedir.

Şimdiye kadar değindiklerimiz genel anlamda Eş'âri'nin, Selef ile Tarikat ve Hakikat ehlinin itikadır. Bu bilginin tafsilatlı-detaylı⁹ bilgiye oranı bir damlanın dolup taşan denize oranı gibidir. Bu konuda şair şöyle söylemiştir:

"Arayan onu türünden tanır
Diğer insanlar ise onu inkâr eder
Sen ortaya çıktın kimseye gizli değilsin
Ancak ayın ne olduğunu bilmeyen kör dışında"

Allah'ı yarattıklarına benzeten Müşebbihe Haşeviyye iki kısımdır. Birincisi fikrini ortaya çıkarmaktan çekinmez: "...kendilerin bir iş üzerinde olduklarını sanırlar. İyi bilin ki, onlar yalancıların ta kendileridir."¹⁰ Diğer ise yediği haram veya eline almış olduğu ateşten dolayı kendini selef mezhebiyle kamufle eder. Bu konuda şair şöyle söylemiştir:

"İnsanlara ibadet gösterisinde bulundular¹¹
Esas mesele ise paraydı."

"...hem sizden emin olmak hem de kavimlerinden emin olmak isterler"¹² Selef mezhebi tecsim ve teşbih değil tevhit ve tenzihtir. Bundan dolayı bidatçilerin geneli kendilerinin selef mezhebi üzere olduklarını iddia ederler. Onlar şöyle demiş gibidirler:

"Herkes Leyla'ya ulaştığını iddia eder
Leyla ise onların bu sözlerini kabul etmemektedir"

Bidat ehli, tecsim ve teşbihe inanırken veya bidatleri ortaya çıktığında susarken ve Allah Teala'nın "Hakkı batılla karıştırıp da bile bile hakkı gizlemeyin"¹³ sözüne muhalefet ederken selef mezhebi üzere olduklarını nasıl iddia ederler.

Konu ile ilgili olarak Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Hani Allah, kendilerine kitap verilenlerden, Kitabı mutlaka insanlara açıklayacaksınız, onu

⁹ Detaylı

¹⁰ Mücadele, 58/18

¹¹ meseleyi din meselesi gibi gösterdiler

¹² Nisa, 4/91.

¹³ Bakara, 2/42.

gizlemeyeceksiniz."¹⁴ Yine başka bir ayette Allah Teala şöyle buyurmaktadır: "insanlara, kendilerine indirilene açıklaman için"¹⁵

Âlimler peygamberlerin varisleridir. Peygamberlere vacip olan beyan¹⁶, âlimler üzerine de vaciptir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Sizden, hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten men eden bir topluluk bulunsun." Tecsim ve Teşbih kötülüklerin en büyüğüdür. Tevhid ve Tenzih ise iyiliklerin en üstünüdür. Selef âlimleri bidat ortaya çıkmadan önce sustular. Yağmurlu semanın ve yarılan yerin Rabbine yemin olsun ki, selef âlimleri bidatler ortaya çıkınca kollarını sıvayıp mücadele ettiler. Bidatleri tamamıyla bastırdılar. Bidat ehlini en şiddetli bir şekilde kovdular. Bidat ehlinin dışında Kaderiyye, Cehmiyye ve Cebriyyeye cevap verdiler. Allah uğrunda hakkıyla cihat ettiler.

Cihat iki kısımdır: Birincisi tartışma ve açıklama ile ikincisi kılıç ve mızraklardır. Bu nasıl bir şeydir? Haşeviyye ile bidat ehlinden diğerleri arasındaki mücadelede fark nedir? "Bunlar, insanlardan gizlenmeye çalışırlar da Allah'tan gizlenmezler. Hâlbuki Allah, geceleyin, razı olmayacağı sözleri kurarlarken onlarla beraberdir."¹⁷ Ayetinde geçtiği gibi vicdanlarda kötülük ve düşüncelerde kötü itikat olmasaydı, yani kendilerini selef gibi göstermeselerdi, onlarla mücadelede herhangi bir fark olmayacaktı. Bir kimseye Haşeviyye meselelerinden bir mesele sorulduğu zaman bu meselede susmayı emreder. Bidatlerden haşeviyyelik dışında başka bir şey sorulduğu zaman o mesele hakkında doğru bir şekilde cevap verir. Şayet içerisinde tecsim ve teşbihten bir şey gizlemeseydi, haşeviyye meselelerinde de tevhid ve tenzih ile cevap verirdi. Bidatçilerin bu gurubu "Her ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa, Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışırlar. Allah, bozguncuları sevmez."¹⁸ ayeti gereği nerede bulunurlarsa bulunsunlar zillete mahkum olmuşlardır. Onlar için bir fırsat ortaya çıktığında oraya koşarlar. Onlara bir fitne görüldüğünde hemen ona üşüşürler. Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. Hanbel'in arkadaşlarından ileri gelenler ve selef âlimlerinden bir kısmı, bidatçilerin onlara nispet ettiği şeylerden ve bidatçilerin bu kişiler hakkında ihtilaf ettikleri şeylerden Allah indinde beridirler. Ahmed b. Hanbel ve diğer âlimlerin, Allah'ın vasfının kadim olduğuna inanmalarına rağmen, Allah'ın vasfının konuşulan sözün aynısı olduğuna, kâtiplerin mürekkeple yazdıklarının aynısı olduğuna, inandıkları nasıl düşünülebilir? Oysaki Allah'ın vasfı kadimdir. Bu lafızlar ve hareketler akla dayalı bir kesinlikle ve sarih nakille bellidir ki sonradan ortaya

¹⁴ Âl-i İmran, 3/187.

¹⁵ Nahl, 16/44.

¹⁶ açıklama

¹⁷ Nisa, 4/108.

¹⁸ Maide, 5/64.

çıkıştır. Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'in üç yerinde lafız ve harekelerin sonradan ortaya çıktığı konusunda haber vermiştir.

Birinci yer Yüce Allah'ın şu ayetidir: "Rablerinden kendilerine yeni bir öğüt gelmez ki"¹⁹ bu ayette Allah, gelen şeyi yeni olarak isimlendirdi. Kim ki sonradan olanın kadim olduğunu iddia ederse Allah'a reddiyede bulunmuş demektir. Ancak bu yeni olan lafız kadim olana delalet etmektedir. Biz Aziz ve Celil olan Allah'ın ismini bir kâğıt üzerine yazdığımızda Kadim olan Rab bu kâğıdın içine hulul edecek değildir. Aynı şekilde Kadim vasıf da bir şeye yazıldığı zaman, yazılmış olan vasıf yazının girdiği yere geçmez.

İkinci yer Yüce Allah'ın şu ayetidir: "Görebildiklerinize ve göremediklerinize yemin ederim ki, Kur'an, hiç şüphesiz çok şerefli bir elçinin sözdür."²⁰ Peygamberin sözü peygambere ait bir sıfattır. Kim peygamberin sözünün kadim olduğunu iddia ederse Âlemlerin Rabbine karşı gelmiş olur. Allah Teâlâ bunu haber vermekle yetinmemiş bir de bunun üzerine yemin etmiştir. Yüce Allah : "Görebildiklerinize yemin ederim" yani "tüşâhidûne" ve "göremediklerinize yemin ederim" yani "mâ lâ teravnehû" demektir. Allah'ın zatı ve sıfatları ile Allah'ın yarattıklarından bunların dışında kalanlar bu yeminin içine girmiştir.

Üçüncü yer Yüce Allah'ın şu ayetidir: "Andolsun, bir görünüp bir sinenlere, akıp gidip kaybolanlara, yöneldiği zaman geceye, aydınlandığı zaman sabaha ki, Kur'an değerli bir elçinin"²¹ sözüdür."²²

"Kur'an harf ve sestem oluşmuştur." deyip sonrada "Kur'an, mushafta yazılıdır diye iddia edenlerin" sözlerine hayret edilir. Ancak mushafta harfle beraber ses yoktur. Yalnızca harf vardır. Çünkü mushafta sestem oluşan bir harf yoktur. Lafzi harf²³, kitabi bir şekil²⁴ değildir. Bu sebeple ağızdan çıkan ses (lafzi harf) kulaklarla idrak edilir (işitilir) fakat gözlerle görülmez. Yazılı şekil ise gözlerle görülür ancak kulaklarla işitilmez. Kim bu konuda hüküm vermektan kaçınırsa bırakın âlim olmayı akıllılardan bile sayılmaz. Yüce Allah, bidat ehlinin ve hevasına uyanların, yoldan sapan ve yoldan çıkanların sayısını Müslümanların içinde artırmasın.

Kim ki Allah'ın kadim sıfatının mushafa geçtiğini iddia ederse mushaf yandığı zaman "Allah'ın kadim sıfatı yandı" diye demesi gerekir. Şanı Yüce olan Allah onların söyledikleri şeylerden yüce ve büyüktür. Kendisine değişim ve yokluğun dâhil olmaması kadim olanın şanıdır. Şayet değişim ve yokluk kendisine dâhil oluyorsa bu durum kadim olmaya terstir.

¹⁹ Enbiya, 21/2.

²⁰ Hakka, 69/38-40. Allah'tan alıp tebliğ ettiği

²¹ Cebrail

²² Tekvir, 81/15-19.

²³ ağızla seslendirilen harf

²⁴ yazılı şekil

Eş'âri'nin dediği gibi Kur'an, mushafın içine geçmeksizin mushafta yazılmıştır diye iddia ediyorlarsa o zaman Eş'âri'ye niçin lanet etmektedirler? Şayet bunun aksini, yani Kur'an mushafa geçerek yazılmıştır diye söylüyorlarsa o zaman da "Allah'a karşı nasıl yalan uyduruyorlar. Apaçık bir günah olarak bu yeter."²⁵, "Kıyamet günü Allah'a karşı yalan söyleyenleri görürsün, yüzleri kapkara kesilmiştir. Büyüklük taslayanlar için cehennemde bir yer mi yok?"²⁶

Yüce Allah'ın "O, elbette değerli bir Kur'an'dır. Korunmuş bir kitaptadır."²⁷ Sözüne gelince Allah'ın "fî kitâbin meknûn" sözünün taalluk edeceği mahzuf bir kelime olması gerektiği konusunda Arapça imamları arasında hiçbir ihtilaf yoktur. Daha önce de söylediğimiz gibi, vahdaniyete ve peygamberliğin sıhhatine şahit olan aklın delaletiyle biliriz ki; bu mahzufun müteallıkının "mektûbun fî kitâbin meknûn" şeklinde olması kesinlikle vaciptir. Akıl Müslümanların icmasıyla sorumluluğun dayanağıdır. Buna rağmen Akıl şahit olarak yeterli olduğu halde akılla kıdem meselesine delil getirilmemiştir. Çünkü onlar aklın delaletini kabul etmemektedirler. Hâlbuki hukuk, aklı âdil kabul etmiş, aklın şahitliğini onaylamıştır. Allah'ın kitabının birçok yerinde "Eğer yerde ve göklerde Allah'tan başka ilahlar olsaydı kesinlikle ikisinin de düzeni bozulurdu."²⁸ "O'nunla birlikte başka hiçbir ilah yoktur. Öyle olsaydı, her ilah kendi yarattığını götürür ve mutlaka birbirlerine üstün gelmeye çalışırlardı."²⁹ "Onlar göklerdeki ve yerdeki sınırsız hükümlerlik ve nizama, Allah'ın yarattığı her şeye bakmadılar mı?"³⁰ diyerek aklın şahitliğine vurgu yapmıştır.

Allah'ın şahit olarak kabul ettiği aklın şahitliğini reddeden ve Allah'ın delil olarak atadığı aklın delillliğini iptal eden kimsenin yaptığı ne ayıptır. Onlar aklı bırakıp nakle dönüyorlar. Bundan dolayı biz de ihtiyaç duymadığımız müddetçe nakilden delil getirip aklı erteledik. Bir hadisi şerifte Peygamber (sav) şöyle buyurmaktadır: "Kim ki Kur'an okur ve okuyuşunu güzel yaparsa kendisi için her bir harfe karşılık on sevap vardır. Kim de Kur'an okur fakat okuyuşunu güzel yapmazsa kendisi için Kur'an'dan her bir harfe karşılık bir sevap vardır."³¹ Kadim olan kelam, lahn-hata yapmakla kusurlu olmaz, güzel okumakla da tam olmaz. Bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Siz ancak işlediklerinizin karşılığı ile cezalandırılırsınız."³² Allah Resulü "Kur'an okumakla mükâfatlandırılıyor" diye haber verdiği zaman Kur'an kıratının amellerimizden olduğuna işaret etmektedir.

²⁵ Nisa, 4/50.

²⁶ Zümer, 39/60.

²⁷ Vakıa, 56/77,78.

²⁸ Enbiya, 21/22.

²⁹ Mü'minun, 23/91.

³⁰ A'raf, 7/185.

³¹ Beyhaki, el-Camiu li-Şa'bi'l-İmân, 5/241, Hadis No:2096.

³² Saffat, 37/39.

Amellerimiz ise kadim değildir. İnsanlara, Allah'ın kitabını ve Resulünün sünnetini bilmemelerine rağmen sırf onu okumalarından dolayı mükâfat verildi. Çünkü "Kur'an" lafzı hukukta ve dilde kadim vasfa olarak isim verilmiştir. Kıraat ise sonradan ortaya çıkana verilen isimdir. Konu ile ilgili olarak Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Şüphesiz onu toplamak ve okumak bize aittir."³³ Allah, Kur'an kelimesiyle kıraati kastetti. Çünkü Kur'an için başka bir kıraat yoktur. "O halde, biz onu okuduğumuz zaman, onun okunuşuna uy."³⁴ Yani "kıraatine uy" demektir. Kıraat, okunandan başka bir şeydir. Biz Allah'ı zikrettiğimizde zikrin sonradan olması ve zikredilenin ise kadim olmasında olduğu gibi, kıraat sonradan olandır. Okunan ise kadimdir. Bu Eş'ârîyye (Allah rahmet etsin) mezhebinin özüdür. Bu konuda şair şöyle söylemiştir:

Hizami bir şey söylediği zaman onu tasdik edin
Çünkü söz Hizami'nin söylediği şeydir.

Bu mesele çok detaylı ve uzundur. Şayet âlimlere dini yüceltmek, bidatçilerin fitne ateşini söndürmek vacip olmasaydı; ayrıca bu zamanda Haşeviyye'nin Allah'ın Bir olduğunu kabul edenlerin şereflerini yaralama ve Allah'ı tenzih edenlerin sözlerini küçük görme konusunda dillerini uzatması olmasaydı ben de bu konu hakkında açıklamalarda bulunarak sözü uzatmazdım. Fakat Allah dinine yardım konusunda cihadı bize emretti. Kralın silahının, kılıç ve mızrak olduğu gibi âlimin silahı da ilmi ve dilidir. Kralların Allah'ı inkâr edenlere ve Allah'a ortak koşanlara karşı silahlarını kınlarına sokmaları caiz olmadığı gibi âlimlere de bidatçilere ve yoldan sapanlara karşı dillerini ağızlarına kapatmaları caiz olmaz. Kim Allah için mücadele eder ve Allah'ın dinini üstün tutarsa Allah'ın uyumayan gözüyle kendisini korumasına layık olur. Haksızlık yapmayan Allah, izzetiyle o kişiyi aziz kılar. Allah kimsenin kendisini aşamayacağı dayanağı ile o kişiyi kuşatır ve tüm varlıklardan onu korur. "Eğer Allah dileseydi, onlardan öç alırdı. Fakat sizi birbirinizle denemek için böyle yapıyor."³⁵ Allah'ı tenzih edenler ile Allah'ı birleyenler oturumlarda ve insanların toplantı yerlerinde tanıkların tamamına bu şekilde fetva vermektedirler. Medreselerde ve camilerde bunu açık olarak söylemektedirler. Haşeviyye'nin bidati çok gizlidir ve bidatini açık açık söylemeye güç yetirememektedir. Ancak bidati halkın avamının cahillerine aktarırlar. Şimdilerde ise bidatlerini açıkça söylemektedirler. Biz Allah'tan âdeti olduğu üzere bu bidati ortadan kaldırmakta acele etmesini, daha önceki milletlerde olduğu gibi

³³ Kıyame, 75/17.

³⁴ Kıyame, 75/18.

³⁵ Muhammed, 47/4.

onu zelil kılmasını dileriz. Bu konuda halef ve selef-Allah onlardan razı olsun-tevhit ve tenzih ehlinin yolundan gitmiştir.

"Ekmek açlığı gidermez, su akmaz ve ateş yakmaz" sözünden dolayı Eş'ari'yi kötüleremeleri ne şaşılacak şeydir. Bu Allah'ın manasını kitabında indirdiği bir sözdür. Açlığı gidermek, sulamak, yakmak Rabbimizin yaratmış olduğu eşsiz olaylardandır. Her ne kadar bu sayılanlar bu konuda bir sebep ise de "ekmek açlığı giderici, su susuzluğu giderici ve ateş yakıcı değildir. Tokluk, suya kanmak ve ateşin yakması Allah'ın yegane olduğu yaratma hadiselerindedir. Tokluğu yaratan ekmek değildir. Susuzluğu gideren su değildir ve aslında yakan da ateş değildir. Allah Teâlâ'nın "Attığın zaman sen atmadın fakat Allah attı"³⁶ ayetinde buyurduğu gibi Yaratan Allah müsebbibdir ancak sebebe ihtiyacı yoktur.³⁷ Allah, atma fiilinde sebep olmasına rağmen, rasulünün atma fiilinin yaratıcısı olduğunu nefyetti. Allah Teâlâ "Şüphesiz O, güldürür ve ağlatır. Şüphesiz O, öldürür ve diriltir."³⁸ diye buyurarak güldürmeyi, ağlatmayı, öldürmeyi ve diriltmeyi sebeplerinden koparmış ve onları kendisine izafe etmiştir. Burada olduğu gibi, Eş'ari' de açlığı, susuzluğu ve yakıcılığı sebeplerinden kopardı. Allah Teâlâ'nın "Allah sizin rabbinizdir. O'ndan başka hiçbir İlah yoktur. O, her şeyin yaratıcısıdır."³⁹, "Allah'tan başka yaratıcı var mıdır?"⁴⁰, "Hayır, öyle değil. Onlar, ilmini kavrayamadıkları ve kendilerine yorumu gelmemiş olan bir şeyi yalanladılar."⁴¹, "Siz benim ayetlerimi, onları ilmen kavramamışken yalanladınız öyle mi? Yoksa ne yapıyordunuz ki?"⁴² Ayetleriyle bu fiilleri yaratanına yani Allah'a izafe etti. Bu konuda şair şöyle söylemiştir:

Doğru sözü ayıplayan nice insan vardır
Onun afeti yanlış düşünceden kaynaklanır

Bir kavimden razı olup da onları yaklaştıran, diğerlerine kızıp da onları uzaklaştıran kimsenin şanı yücedir. "O, yaptığından dolayı sorgulanamaz fakat onlar sorgulanır."⁴³

Genel olarak her âlimin, hak zelil kılındığında ve doğru ihmal edildiğinde bu ikisine yardım etmek için gayret etmesi gerekir. Hak ve doğru zillete düşeceğine

³⁶ Enfal, 8/17.

³⁷ Müsebbib:

³⁸ Necm, 53/43-44.

³⁹ En'am, 6/102.

⁴⁰ Fatır, 35/3.

⁴¹ Yunus, 10/39.

⁴² Neml, 27/84.

⁴³ Enbiya, 21/23.

âlimin kendisini zilletin ve ihmalin içine düşürmesi gerekir. Hak güçlü olduğunda, doğru ortaya çıktığında onların gölgesinde gölgelenmesi gerekir. Hak ve doğruyu söylememek için rüşvet alacağına az bir rızık ile yetinmesi gerekir. Bu konuda şair şöyle söylemiştir:

Senin verdiğin az bana yeter
Lakin senin azına az denmez

Dini yüceltmek adına nefisleri tehlikeye atmak meşrudur. Bu sebeple müslümanların kahramanı için müşriklerin saflarına dalmak caizdir. İyiliği emretmek kötülükten menetmek, delillerle ve belgelerle dinin kurallarına yardım etmek hususunda tehlikeye atılmak da bunun gibidir. Kim nefsi adına korkarsa onun hakkında vaciplik düşer, müstehaplık kalır. Kim de nefisi adına korkmak caiz değildir derse haktan uzaklaşmış ve doğrudan uzak durmuş olur.

Genel olarak kim nefisine karşı Allah'ı tercih ederse Allah da onu tercih eder. Kim insanları kızdıracak şeyle Allah'ın rızasını talep ederse Allah ondan razı olur ve insanları da ondan razı kılar. Kim de Allah'ı kızdıracak şeyle insanların rızasını talep ederse Allah ona kızar ve insanları da ona karşı öfkelenir. Diğer insanların tamamı hoşnutsuz olsa da Allah'ın rızası yeter. Bu konuda şair şöyle söylemiştir:

Keşke sen tatlı olsan da hayat acı olsa
Sen razı olsan da diğer varlıklar bana kızsın

Kaybettiğin her şeyin yerine koyacağın bir değeri vardır
Allah'ı kaybedersen O'nun yerine başka bir şey koyamazsın

Hz. Peygamber (sav): "Allah'ı gözet ki Allah da seni korusun, Allah'ı gözet ki O'nu önünde bulasın."⁴⁴ buyurmuştur. Başka bir hadiste ise şöyle gelmiştir: "Nefislerinle Allah'ı zikredin. Çünkü Allah o zikri kendinden kula indirir. Büyüklerden bazıları şöyle demiştir: "Kim Allah katındaki yerini bilmek isterse kendi yanında Allah'ın yerinin nasıl olduğuna baksın."

Ey Allah'ım hakka yardım et, doğruyu ortaya çıkar, bu ümmet için doğru işi kesinleştir. O iş içerisinde senin dostun izzet bulsun. Senin düşmanın zelil olsun. Sana itaatle amel edilsin. Orada Sana isyan nehyedilsin.

Hamd kendisine dayanılan ve kendisine yaslanılan Allah'a aittir. O bana yeter ve O ne güzel vekildir. Allah hayır ile kuşatsın ve huzurundan ayırmasın,

⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, Müsned, c.1/293,303,307; Tirmizi, 2518.

şereflendirsin ve onurlandırın, sayın ve yüceltsin. Salât ve selam Hz. Peygamber'e onun aile ve arkadaşlarının hepsine olsun. Âmin.

El-Envâ'u fî İlmi't-Tevhîd

Hamd alemleri Rabbine salat ve selam O'nun peygamberi Hz. Muhammed'e ailesinin tamamının üzerine olsun.

Şeyh Muhakkik Allame İmam İzzüddin b. Abdisselam (Allah onu rahmetiyle ve rızasıyla korusun) şöyle dedi:

Şunu bil ki kalpler üzerine olan Allah Teala'nın hakları maksatlar ve vesileler diye ayrılmıştır. Makasid Allah'ın zat ve sıfatlarını bilmek gibidir. Vesileler ise Allah Teala'nın hükümlerini bilmek gibidir. Çünkü ahkam bizatihi maksat değildir. Ahkam kendisi ile amel edilmek için amaç kılınmıştır.

Bu konudaki iki kısımdır: Birincisi yücelik ve haşyet gibi bizzat amaç olandır. İkincisi ise korku ve umut gibi başka bir şeye vesile olandır. Çünkü korku, akabinde cezalar geleceği için Allah'a karşı çıkmaktan engelleyicidir. Umut, sonucunda sevap kazanılacağı için teati çoğaltmayı teşvik eder.

Kalpler ile ilgili haklar pek çoktur:

1- Noksan sıfatlardan münezze ve yüce olan Allah'ın zatını ve marifet için gereken şeyleri yani ezeli, ebedi ve tek olduğunu, cevher, araz ve cisim olmamasını, gerektiren ve var edene ihtiyacı olmadığını, diğer zatlardan ayrı ve tek olmasını bilmektir.

2- Noksan sıfatlardan münezze ve yüce olan Allah'ın hayat sıfatının ezeli, ebedi ve tek olduğunu, gerektiren ve var edene ihtiyacı olmadığını, hayat itibariyle Allah'ın diğerlerinden ayrı ve tek olduğunu bilmektir.

3- Noksan sıfatlardan münezze ve yüce olan Allah'ın ilim sıfatının ezeli, ebedi ve tek olduğunu, gerektiren ve var edene ihtiyacı olmadığını, bütün zorunlu, mümkün ve imkansız varlıklar ile ilişkilendirilmekten müstağni olduğunu, diğer ilimlerden bu şekilde ayrı ve tek olduğunu bilmektir.

4- Noksan sıfatlardan münezze ve yüce olan Allah'ın irade sıfatının ezeli, ebedi ve tek olduğunu, gerektiren ve var edene ihtiyacı olmadığını, kudret ile alakalı şeylerle Allah'ın ilişkilendirilmekten müstağni olduğunu, diğer iradelerden bu şekilde ayrı ve tek olduğunu bilmektir.

5- Allah'ın mümkün varlıklar üzerindeki kudret sıfatının ezeli, ebedi ve tek olduğunu, gerektiren ve var edene ihtiyacı olmadığını, diğer kudretlerden bu şekilde ayrı ve tek olduğunu bilmektir.

6- Noksan sıfatlardan münezze ve yüce olan Allah'ın işitme sıfatının ezeli, ebedi ve tek olduğunu, gerektiren ve var edene ihtiyacı olmadığını, bütün eski ve yeni duyulabilen şeylerle Allah'ın ilişkilendirilmekten müstağni olduğunu, diğer işitmelerden bu şekilde ayrı ve tek olduğunu bilmektir.

7- Noksan sıfatlardan münezze ve yüce olan Allah'ın görme sıfatının ezeli, ebedi ve tek olduğunu, gerektiren ve var edene ihtiyacı olmadığını, bütün eski ve yeni var olan şeylerle Allah'ın ilişkilendirilmekten müstağni olduğunu, diğer görmelerden bu şekilde ayrı ve tek olduğunu bilmektir.

8- Noksan sıfatlardan münezze ve yüce olan Allah'ın kelam sıfatının ezeli, ebedi ve tek olduğunu, gerektiren ve var edene ihtiyacı olmadığını, ilim ile alakalı şeylerin tamamıyla Allah'ın ilişkilendirilmekten müstağni olduğunu, diğer kelam çeşitleri konusunda ayrı ve tek olduğunu bilmektir.

Bu sıfatların tamamı münezze ve yüce olan Allah'ın zatıyla beraberdir. Bu sıfatlar üç kısma ayrılır. Birincisi ilim, semi ve basar gibi keşfen başkası ile alakalı olan sıfatlardır. İkincisi kudret gibi etki bakımından başkası ile alakalı olan sıfatlardır. Üçüncüsü kelam gibi keşif ve etki olmaksızın başkası ile alakalı olan sıfatlardır. Allah ile ilişkilendirilmesi açısından en dar olanı semi, ortada olanı ise basardır.

9- Noksan sıfatlardan münezze ve yüce olan Allah'ın zatından her türlü kusur ve noksanlığın, sıfatlardaki tam olmayan ve noksan olmayan her sıfatın Allah'tan olumsuzlanarak soyutlanmasını bilmektir.

10- Allah'ın ilahlıkta ve yaratıcılıkta tek olduğunu bilmektir.

11- Allah'ın zatının dışında bulunup kudretiyle ortaya çıkan fiili sıfatlarını bilmektir. Fiili sıfatlar cevherler ve arazlar olmak üzere ikiye ayrılır. Arazlar, düşürmek ve yükseltmek, vermek ve yasaklamak, aziz kılmak ve zelil kılmak, zengin kılmak ve fakir kılmak, öldürmek ve diriltmek, yeniden yaratmak ve yok etmek gibi çok çeşitlidir.

12- Noksan sıfatlardan münezze ve yüce olan Allah'ın kendisinin peygamberler göndermek, kitaplar indirmek, sorumlu tutmak ve sevap ve ceza ile karşılık vermek gibi yapacağı ve yapmayacağı şeyleri bilmektir.

13- Allah'ın bütün fiillerinin güzel olduğunu, fiillerin hayır olanını ve şer olanını, fiillerin faydalı olanını ve zararlı olanını, fiillerin az ve çok olanını bilmektir. Çünkü hiç kimsenin Allah üzerinde hakkı yoktur. Allah'tan başka kendisine sığınılacak yoktur. Hak başkasına değil Allah'a aittir. Allah her ne derse güzeldir. Şayet Allah gökler ve yer ehline azap etse ve/ya onları uzaklara atsa bile bunların hepsinde adil olurdu. Şayet Allah onları mükafatlandırırsa ve/ya onları yaklaşırsa bütün bunlarla nimet vermiş, lütfetmiş olurdu.

14- Avam hakkında zikrettiğimiz şeylerin hepsine **itikat etmektir**. Avam için bunların bilinmesinde görünen bir meşakkat olması sebebiyle hassa hakkında ilim konumuna geçer. Yüce Allah hassayı Allah'ın ezeli, edebi, ilahlıkta tek, Allah'ın hayat sahibi, alim, kadir, murad eden, işiten, gören, mütakellim, verdiği haberlerde doğru olduğunu bilmekle sorumlu tutmuştur. Avamı ise marifetinin delillerine vakıf olmaksızın bunlara inanmakla sorumlu tutmuştur. Bu zikredilenlere inanmakla onları mükafatlandırdı.

15- İtikat ve irfan bakımından zikretmiş olduğumuz şeylerin hepsini kalben tasdik etmektir.

16- Bunu bilmek veya Allah'a itikat etmek için düşüncede bulunmaktır. Allah vesilelerin gerekliliği gibi vaciptir.

Akide Allah'ın hamdiyle ve muvaffakiyetinin güzelliği ile tamamlandı.

Risâletü's-Şeyh İzzeddîn b. Abdi's-Selâm fi't-Tevhîd

Şeyh İzzeddîn b. Abdisselâm (Allah rahmet etsin) şöyle dedi:

Hamd, keyfiyeti düzenleyen, kendisi keyfiyetten münezze olan, neyin nerede olduğunu belirleyen, nerede olmaktan yüce olan, her yerde bulunan ve zarfiyetten⁴⁵ münezze olan, her şeyin yanında olan ancak yanındalıktan yüce olan Allah'a aittir. Allah her şeyin evvelidir ancak O'nun evveliyeti (başlangıcı) yoktur. O, her şeyin sonudur ancak O'nun sonu yoktur. Şayet Allah nerede? diye sorarsan, Allah'ı mekanla talep etmiş olursun. Şayet nasıl? diye sorarsan, Allah'ı keyfiyetle talep etmiş olursun. Şayet ne zaman? diye sorarsan, vakit ile talep etmiş olursun. Bunlar için hayır (olumsuz cevap verirken) dersin, Allah'ı yaratıcılıktan atıl kılmış olursun. Şayet eğer dersin (lev edatı kullanırsan), Allah'ı noksanlıkla karşılamış olursun. Şayet niçin (li'me edatı kullanırsan) dersin, melekût aleminde Allah'a muhalefet etmiş olursun. Hiç kimse Allah'tan önce olmuş değildir ve sonra olacak da değildir. Allah benzerlikle kıyas edilemez, şekil ile yakınlıktan uzaklaştırılmaz. Eş ile ayıplandırılmaz, cevherle vasıflandırılmaz ve cisim ile tarif edilemez. Şayet noksan sıfatlardan münezze olan Allah ruh olsaydı sayısal olarak bilinirdi. Şayet cismi olsaydı bünyesi birbirine bitişik olurdu. Fakat biz deriz ki Allah, Allah ikidir diyenlere reddiye olarak birdir.

Putperestlere reddiye olarak Allah tekdir.

Haşaviyye'yi tan ederek Allah'ın benzeri yoktur. Allah'ın sıfatlarını inkar eden kişiye reddiye olarak Allah'ın dengi yoktur.

Kaderiyye'ye reddiye olarak Allah, hareket ettirici tarafından iyilikle veya kötülükle, gizlide veya açıklıkta, karada veya denizde hareket ettirilemez. Ancak iradesiyle ve kudretiyle hareket eder.

Cebriyye'ye reddiye olarak Allah hayrı yarattı ve ondan razı oldu. Şerri yarattı ve ondan uzak kaldı. İtaat edene sevap verdi. İsyân edene azap verdi.

Hüzeyliyye'yi yalanlayarak Allah'ın kudreti benzetilemez, hikmeti nehyedilemez. Nizamiyye'nin kuralını bozarak Allah'ın vacip hakları ve üstün delilleri konusunda Allah'tan bir şey istediği zaman kimsenin Allah'ın üstünde hakkı yoktur.

⁴⁵ Zarfiyyet: Alt, üst, sağ, sol gibi yönler demektir.

Ma'meriyye mezhebini batıl kılarak da Allah'ta renk ve tat, sıhhat ve hastalık, tat ve koku, neşe ve hüzn yoktur.

Murdariyye'nin delillerini yerin dibine geçirmek için Allah adildir, hükümlerinde zulmetmez. Allah doğrudur, bildirdiği bir şeye muhalefet etmez. Ezeli bir kelam ile mütekellimdir, kelamını yaratan yoktur. Kur'an'ı indirdi Kur'an'ın yazımında fasihleri aciz bıraktı.

Hişamiyye'ye reddiye olarak Allah kusurları örter, tövbe eden kimsenin günahını affeder. Emrettiğinde tekrar eder. Geçmiş beşeriliğe ruhsat olarak döndürülemez. Allah'ı yalan konusunda tenzih ederiz, çürüme konusunda ise takdis ederiz. Müminlerin kalplerinin arasını birleştirdiğine, kafirleri saptırdığına iman ederiz.

Cağferiyye'ye reddiye olarak bu ümmetin fasıklarının Yahudilerden, Hıristiyanlardan ve Mecusilerden daha hayırlı olduğunu tasdik ederiz.

Ka'biyye'nin dediğinin aksine Allah her çağrışı duyar, her gizliliği görür.

Dehriyye'nin dediğinin aksine Allah yaratılanları en güzel bir şekilde yaratmıştır. Ölümü ise onlar için bir yokluk kapısı kılmıştır. Allah mahlukatı ilk defa nasıl yarattıysa onları tekrar diriltecektir.

Allah insanları hesap gününde bir araya getirdiğinde O'nun mü'min kulları Allah'ı dolunayı gördükleri gibi göreceklerdir. Ancak Mu'tezile fırkasından ru'yeti inkar edenlere görünmeyecektir. "Ey huzur içinde olan nefis!" Sen O'ndan razı O da senden razı olarak Rabbine dön!"⁴⁶ ayetinde ifade edildiği gibi Allah'ın ru'yet konusu ile ilgili mü'min kullarına ezeli bir vaadi bulunurken, onlardan nasıl gizlenir? Onları bir perde arkasında nasıl bekletir?

Acaba cennetlerde hurilere razı olur musun? Ya da bahçede ipeksi süslerle ikna olur musun? Mecnun, Amiriyeli Leyla olmaksızın nasıl sevinir? Aşık insan Anberiyeye esintileri olmadan nasıl lezzet alır? Onlar ki kulluğun gerçekleşmesi uğrunda eritilmiş cesetlerdir. Onlar zifiri karanlık gecelerde uyumayan gözlerdir. Nasıl olurda onlar Allah'ı görmekten lezzet almazlar. Kalubiyye⁴⁷ sırça camlarının içine konmuş sıklardır. Kurbiyyet yakarmalarıyla kendini nasıl rahatlatmazsın? Aşk sütleriyle gıdalanmış kalplerdir. Bir kimse devamlı olan aşk sütünden nasıl içmesin? Dokunabileceğin canlar içerisine hapsolünmüş ruhlardır. Onlar o mukaddes kutlu bahçelerde nasıl koşturmasın? Bol bir şekilde akıp giden kaynaklardan niçin içmesin?

Şikayet etmedeki halini açıklamakla nefisteki o aşırı özlem son bulur

Aşıkların hakimi cehri bir şekilde ortaya çıkar ve hemen hükmü karara bağlar

Bir araya gelinipte kendisine hitap olunduğunda söze selam ile başlar

⁴⁶ Fecr, 89/27-28.

⁴⁷ Mısır ülkesinde bir şehir ismi.

Nefis ister ki bu hüküm günü, kendi derdi için herhangi bir hükümde bulunulmasın da ebedi olsun

Allah ona adn cennetlerine gitmesini emreder, nefisler onurları sebebiyle yüz çevirerek kabul etmezler

Allah'tan başkasına bakmadığına O'ndan başkasına niyet bağlamadığına yemin eder

Yaratılmışlardan hiçbir şeye bakmadığına arzularının da düşük olmadığına yemin eder

Dünya hayatının güzelliklerini ancak Senin o yüce yakınlığına ermek için terk etti

Rüzgarları döndüren Allah ona kadehle su verir ki o su Allah'ın safvetinden kaynaklanan içimi kolay saf bir sudur

O rüzgar açık bir şekilde pişmanıklara gelecek olsa idi sabah akşam onları kuşatırdı

Değerli görünen nurlara doğru onların rahatlıklarını ve şevklerini artırdı

Yemin olsun ki Senin güzelliğini göstermeyeceğin göz bedbaht olanların gözleridir

Mahlukata karşı şefkat etme arzuna yemin olsun ki güzelliğinle bütün aşıkları öldürdün

Seni özlemekten dolayı bağrım yanıyor onun aşkı bende bir şey bırakmıyor

Ne kadar söylesem de niyetimi gerçekleştirmiş olamam Senin aşkın bana vasiyet edildi

Seninle karşılaştığımda Senin affının hataları silmesi sebebiyle ümidimi kesecek değilim

Bağış bir cömertten olduğunda bir bağış almadan onun yanından nasıl döndürülürüm

İnsan bağışsız yani bir şey almadan nasıl geri döndürülebilir ki? Seher için rabbani vakiler, semavi işaretler, meleki esintiler vardır. Bu meselenin doğruluğunun delili; kuşların seher vakitlerinde mırıldanan nağmelerle şarkı söylemesi, bahçelerde önu kesilen nehirlerin el çırpması, ipekten süslerle dalların ve olgunlaşmış meyvelerin dans etmesidir. Bu sayılanların tamamı vahdaniyyetin itirafı kabullenilmesidir.

Ey muhabbet ehli, Hakk seher vaktinde tecelli eder. Seher vaktinde Allah, yok mu tevbe eden tevbesini kabul edeyim, yok mu bağışlanma dileyen hatalarını tamamen bağışlayayım, yok mu nimet isteyen bol bol nimet vereyim diye seslenir. Ruhlar hatalardan arındığı zaman güzelliği ile sakin ve parlak olur. Her türlü durum o ruhlar için eşit olur. Bütün kötülükler ruha kolay gelir. Hele hele onların göz yaşlarının ufuklardaki kokusu sanki misk olur. Onlar, günahların bazısını terk etmeye bakışlarıyla yüce mertebelere ulaşmayı hak ederler. Onların sözleri sevilenler tabakasında müsned ve mervi olarak sahih olur. Her hangi bir şey

istemeksizin onların ihtiyaçları yerine getirilir. Bu ise aşk yoludur. Açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Ne üstün bir durumdur. Bu üstün durum ise Şafi, Hanefi, Maliki ve Hanbeli mezheplerinin usulü üzerine sünnî bir akidedir. Yüce Allah bizi sizi fırkalara ayrılanlardan, okun hedefe saplanıp hedeften çıktığı gibi hedeften çıkanlardan korusun. Allah Teala bizi ve sizi üst üste kurulmuş odalara sahip kimselerden eylesin. Yüce Allah yaratılmışların en şereflişi Hz. Muhammed'e, onun ailesine ve eşlerine salat eylesin. Risale bitti hayrı umumi oldu.

Vasiyyetü'ş-Şeyh İzzüddîn İbn Abdi's-Selâm ilâ Rabbihi'l-Meliki'l-Allâm

İzzeddin b. Abdisselam'ın vefatı geldiğinde ve hayatının sonunda Allah Teala rahmetiyle ve rızasıyla onu kuşatsın. Onu geniş cennetlere yerleştirsın. Amin.

O şöyle dedi: Ey Allah'ım! ölüm geldiğinde bize vasiyette bulunmayı emrettin. İzinsiz olarak Sana yöneldim ve vasiyetimi sana yaptım.

Kabre girdiğimde, günahlarımla baş başa kaldığımda ve ailem beni gurbete teslim ettiğinde benimle alakalı yapacağın şeylerin ilki beni yalnız bırakmaman, mezarımı genişletmen ve sorulan soruların cevabını bana ilham etmendir. Sonra "Bugün Allah sizi bağışlasın. O merhametlilerin en merhametlisidir."⁴⁸ ayetinin gereği olarak hayat hikayemi sahifemin üzerine af kalemiyle yazmandır.

Allah'ım parçalanmış kemikleri topladığında, buluşma gününde beni haşrettiğinde, iyilik ve kötülüklerimin yazılı olduğu sayfalarımı ortaya çıkardığında amelime bak. Orada iyilikten ne bulursan o iyilikleri diğer iyi insanlara ver. Orada çirkinlikten ne bulursan onu azat ettiklerinin sahiline at. Sonra da o çirkinliği af denizinde boğ.

Sonra kulunu huzurunda durdur. Sana muhtaç olmaktan başka elinde bir şey kalmadığında Senin affınla onun günahını, Senin yüceliğiyle onun cahilliğini, Senin izzetinle onun zelliliğini, Senin zenginliğiyle onun fakirliğini karşılaştı. Daha sonra da Sana yakışan ne ise ona onu yap.

Bu benim, Senin lutfunla Senden şefkat bekleyerek Sana olan vasiyetimdir. Şahitlik ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur, Hz. Muhammed (sav) Allah'ın resulüdür. Büyük mübarek vasiyet tamam olmuştur.

Bu hakir, acziyetini ve kusurunu itiraf eden fakir İlmü'd-Din Şeyh Merhum Şemse'd-Din b. Şeyh Merhum Hasan el-Kevi'l-Ezheriyye adlı kulun yazmasıdır. Allah Teala onu, onun anne babasını ve müslümanları bağışlasın. Hamd alemlerin rabbi olan Allah'a aittir.

⁴⁸ Yusuf, 12/92.